

UDK: 262.12 (497.5)
282 (497.11)"18"
929 Strossmayer, J.J.
Izvorni znanstveni članak
Primitljeno: 19. 11. 2001.

Razlozi ostavke biskupa Josipa Juraja Strossmayera na položaj apostolskog administratora Katoličke crkve u Srbiji

PIOTR ŻUREK

Uniwersytet Warszawski, Instytut Historyczny, Varšava,
Republika Poljska

Ovim člankom autor želi približiti jednu od epizoda iz šire problematike koja se odnosi na period u kojem je Josip Juraj Strossmayer obavljao dužnosti apostolskog administratora Katoličke crkve u Srbiji te na njegovu ulogu u vanjskoj politici Vatikana u drugoj polovici 19. stoljeća. Ova se epizoda tiče konflikta koji se razvio između poljskog kardinala Mieczysława Ledóchowskog i Strossmayera. Konflikt je odigrao oko poljskog misionara Wilibalda Czoka koji je djelovao u Srbiji, i bio je neposrednim uzrokom Strossmayerove ostavke. Pozadinu tog konflikta čine burni događaji vezani za rivalstvo velesila na Balkanu i vatikansku politiku prema Rusiji i Austro-Ugarskoj.

Uvod

Monografija o angažmanu biskupa Josipa Jurja Strossmayera u tajnoj vatikanskoj diplomaciji još ne postoji. Glavni cilj koji je autor ovog članka sebi postavio je doprijeti do glavnih tokova Strossmayerove vizije vatikanske politike prema Srbiji i pravoslavlju. Konceptije đakovačkog biskupa često su nailazile na opoziciju na strani drugih dostojanstvenika Katoličke crkve, poglavito kardinala Ledóchowskog i poljske političke emigracije, koja je pravoslavlje poistovjećivala s Rusijom. To je postalo neposrednim uzrokom otvorenog konflikta između biskupa Strossmayera i kardinala Ledóchowskog, koji se dogodio u vrijeme najintenzivnijih djelovanja Vatikana i europskih velesila protiv Srbije u periodu 1878.-1897. U tom se konfliktu nisu sudarile samo dvije političke koncepcije Svete Stolice, nego i dvije vizije slavenstva. Upravo zato u ovom članku pokušavamo približiti i političke i osobne razloge ostavke biskupa Strossmayera na položaj apostolskog administratora Katoličke crkve u Srbiji.

Biskup Strossmayer i kardinal Mieczysław Ledóchowski dvije su velike osobnosti ne samo u političkom životu Hrvatske i Poljske, nego i u europskoj diplomaciji 19. stoljeća.

Josip Juraj Strossmayer cijeli je svoj život posvetio trima idejama: biti za politički status Hrvatske, uniji crkava u duhu nasljeđa nauka sv. Ćirila i Metoda te jugoslavenskoj ideji. Strossmayer je pripadao skupini onih Hrvata, koji su u jugoslavenskoj ideji vidjeli mogućnost mirne egzistencije i neovisnosti južnoslavenskih naroda. Kasnije je, slično kao drugi hrvatski velikani, proživljavao dramu rezignacije, povezanu upravo s tom idejom.

Kardinal Mieczysław Halka-Ledóchowski (1822.-1902.) još je za života bio simbol borbe poljskog katoličkog svećenstva protiv Kulturkampf. Kao gnjeznjanski i poznanijski nadbiskup smatran je stvarnim poglavarom Katoličke crkve u podijeljenoj Poljskoj. Svoj je odlučni otpor prema politici "čeličnog kancelara" Otta von Bismarcka platio dvogodišnjom robijom u pruskom zatvoru 1874.-1876. Nakon izlaska na slobodu bio je protjeran iz zemlje i prisiljen nastani se u Vatikanu. Zahvaljujući blagonaklonosti pape Leona XIII., kardinal Ledóchowski se vratio na dužnost koju je obavljao u svojoj mladosti, radu u administraciji i diplomaciji Svete Stolice. Od 1883. godine obavljao je dužnosti sekretara memorijala, a dvije godine kasnije zauzeo je mjesto sekretara brevea. Vrhunac je njegove karijere u papinskoj diplomaciji imenovanje godine 1892. za prefekta Kongregacije za širenje vjere. Tu je dužnost obavljao sve do smrti.¹

Biskup Josip Juraj Strossmayer kao apostolski administrator Katoličke crkve u Srbiji

Dekretom donesenim 23. rujna 1851. godine, Kongregacija za širenje vjere je brigu za katoličku zajednicu Kneževine Srbije povjerila biskupu Josipu Juraju Strossmayeru, imenovanom za apostolskog administratora Katoličke crkve u toj zemlji.²

Biskup Strossmayer je upravljao đakovačkom, bosanskom i srijemskom biskupijom, koja je graničila sa Srbijom. To je imenovanje, međutim, naišlo na nezadovoljstvo kneza Aleksandra Karađorđevića i srpske vlade. Strossmayer je kao austrijski biskup tamo smatran oruđem politike Habsburgovaca, s obzirom da je Austrija odavno, radi vlastitih imperijalističkih ciljeva, među Srbima koji su živjeli u Habsburškoj monar-

¹ Likom i djelom kardinala Ledóchowskog bavili su se, između ostalih: M. CZERMŃSKI, "X. Kardynał Ledóchowski prefekt św. Kongregacji dla rozkrzewiania wiary", *Misyje katolickie*, T. XXI, 1902, T. XXII, 1903; W. KLIMKIEWICZ, *Kardynał Ledóchowski na tle swej epoki 1822-1902*, T. I-III, Poznań 1987; A. GALOS, Z. ZIELIŃSKI, *Mieczysław Ledóchowski*, *Polski Słownik Biograficzny*, T. XVI, Wrocław 1971, 626-628. Ovdje i druga literatura.

² V. WAGNER, "Povijest Katoličke crkve u Srbiji u XIX vijeku", *Bogoslovska smotra*, XXI, 1933, 2-5.

hiji propagirala crkvenu uniju, a politički kontakti i korespondencija bečke nuncijature i Strossmayera sa srpskom vladom, odvijali su se uz posredništvo austrijskog konzula u Beogradu. U trenutku kad je hrvatski biskup preuzeo svoju novu funkciju, pripadnici su katoličke zajednice u Srbiji velikom većinom bili austrijski građani, koji su bili pod zaštitom austrijskog konzulata. Austrijski je konzul zbog njihova nereguliranog pravnog statusa često intervenirao kod srpskih vlasti. Biskup Strossmayer je u vrijeme svoje prve pastirske posjete Srbiji, u proljeće 1852. godine, pokušao sa srpskim vlastima riješiti taj problem.³ 21. rujna 1853. godine, pod utjecajem intervencije ruskog konzula, srpska je vlada donijela zakon kojim je dana sloboda svim kršćanskim vjeroispovijestima. Ali glavni zahtjevi katolika, koji su se odnosili na lokalitete i uvjete gradnje kulturnih mjesta (groblja i crkve), te status katoličkog svećenstva, nisu bili ispunjeni.⁴ U proljeće 1854. godine Rimaska je kurija Strossmayeru preporučila da uputi srpskim vlastima protest zbog zakona donesenog u rujnu 1853. godine. Srpske su vlasti odlučile na drugi način riješiti glavne zahtjeve katolika. Srbi nisu htjeli da pastirsku dužnost među katolicima u Srbiji obavljaju svećenik koji je austrijski građanin. Srpska se vlada u jesen 1854. godine obratila bosanskome biskupu Marijanu Šunjiću, tražeći od njega da Svetoj Stolici uputi molbu da se njemu umjesto Strossmayeru dodijeli administriranje Katoličkom crkvom u Srbiji. Srpska je vlada izrazila i nadu da će misiju u Srbiji preuzeti bosanski franjevci. Argumentirali su to time što je Kneževina Srbija formalno potpadala pod vlast Visoke Porte, te da stoga u toj zemlji trebaju djelovati isključivo katolički svećenici koji su podređeni turskome sultanu. Biskup Šunjić je ipak odbio molbu srpskoj vlasti i o cijeloj je situaciji obavijestio Strossmayera i austrijskog konzula u Beogradu.⁵

Kad su se austrijsko-srpski odnosi zaoštrili, knez Aleksander je radi smirivanja situacije pristao na gradnju Katoličke crkve u Beogradu. Taj je korak zadovoljio biskupa Strossmayera koji je u rujnu 1855. posjetio Beograd. Bila je to ipak podvala srpske vlasti. Kada je 1856. godine crkva bila gotova, srpska je vlast tražila da tom crkvom upravlja katolički svećenik koji je srpski građanin. Osim toga, crkva je bila izgrađena u muslimanskom dijelu grada, među džamijama, što je izazvalo protest upravnika turske tvrđave u Beogradu, Azis paše. Kako pod tim uvjetima katolici nisu htjeli preuzeti crkvu, srpska je vlast zgradu dala evangelistima.⁶

Biskup je Strossmayer u svojim odnosima sa srpskom vlašću ipak težio kompromisu, bio je spreman pristati da misiju u Srbiji preuzmu bosanski

³ V. WAGNER, n. dj., 7.; Lj. DURKOVIĆ-JAKŠIĆ, "Austrija i pitanje jurisdikcije nad rimokatolicima u Kneževini Srbiji 1851-1860", *Istorijski Glasnik*, sv. 2/1956, 45.

⁴ Lj. DURKOVIĆ-JAKŠIĆ, n. dj., 46.-47.

⁵ V. WAGNER, n. dj., 8. - 9.; J. ZVONIGRADSKI, "Ponovni dolazak bosanskih franjevaca u Srbiju", *Franjevački Vijesnik*, br. 3, god. 37, 1930, 75.-81.

⁶ Lj. DURKOVIĆ-JAKŠIĆ, n. dj., 51.-52.; V. WAGNER, n. dj., 9.-11.

franjevci. Iza toga se, naravno, krijo njegov poseban plan.⁷ Josip Juraj Strossmayer nosio je i titulu bosanskog biskupa i od samog je početka svoga službovanja veliku pažnju poklanjao bosanskim franjevcima o kojima je i financijski brinuo. U svojom je biskupskom sjedištu, u Đakovu 1852. godine utemeljio "generalno učilište"⁸ za obrazovanje klerika bosanskih franjevac. Kako su bosanski franjevci bili Hrvati, Strossmayeru je odgovaralo da upravo oni preuzmu misiju u Srbiji, a ne njemački ili mađarski svećenici. Njemu je ipak bilo neprihvatljivo da, u skladu s postulatima srpske vlasti, na prostoru Kraljevine Srbije, nastane posebna diecezija s posebnim biskupom.

Promjene u srpskoj politici prema katolicima nije donio ni dolazak novog vladara na prijestolje 1860. godine, kneza Mihajla Obrenovića. Srpska je vlast različitim intrigama pokušala Strossmayeru oduzeti jurisdikciju nad katolicima i stvoriti zasebnu katoličku dieceziju s posebnim biskupom. Srbi su težili za tim da katolički svećenici prime srpsko državljanstvo.

Iako su biskupa Josipa Jurja Strossmayera s austrijskim vlastima vezivale različite tajne veze i doživljavao je u Srbiji kao predstavnik njihove politike, njegovo je djelovanje u velikoj mjeri bilo neovisno i odvijalo se na različitim nivoima. Osim što je bio biskup, Strossmayer je bio i političar. Njegovo se političko djelovanje kretalo unutar struja hrvatskih, austrijskih i vatikanskih interesa. Strossmayer je posjetio Beograd 1863., 1865. i 1868. godine.⁹ Za vrijeme tih posjeta više puta se susreo sa srpskim vladarom, knezom Mihajlom Obrenovićem, te njegovim premijerom i ministrom unutarnjih poslova, Ilijom Garašaninom. Čini se da je pitanje Katoličke crkve u Srbiji u tim razgovorima bilo u drugom planu. Josip Juraj Strossmayer tamo je nastupao prije svega kao lider hrvatske Narodne stranke i vodio razgovore na temu formiranja jugoslavenske države.¹⁰ Ideja o formiranju zajedničke države južnih Slavena bila je jedna od najvećih prijetnji opstanku Habsburške Monarhije.

Status Katoličke crkve u Srbiji nakon Berlinskog kongresa (1878.)

Na kongresu europskih velesila održanome u Berlinu, od 13. lipnja do 13. srpnja 1878. godine, sklopljen je novi sporazum velikih sila o Balkanskom poluotoku. Rezultat tog sporazuma bio je potpuni ulazak Kneževine Srbije (od 1883. godine Kraljevine) u sferu utjecaja Austro-Ugar-

⁷ Lj. DURKOVIĆ-JAKŠIĆ, n. dj., 52.

⁸ R. ZAPLATA, "Strossmayer bosanski franjevci i katolici u Srbiji", *Franjevački Vjesnik*, br. 7-8, god. 62, 1935., 231.-232.

⁹ V. WAGNER, n. dj., 13.

¹⁰ Vasilije KRESTIĆ, *Srpsko-hrvatski odnosi i jugoslavenska ideja u drugoj polovini XIX veka*, Beograd 1988, 9.-81., 119.-151., 288.-292.; Petar KORUNIĆ, "Jugoslavenska ideja u hrvatskoj politici 1866-1868.", *Zbornik Zavoda za Povijesne Znanosti Istraživačkog Centra Jugoslavenske Akademije Znanosti i Umjetnosti*, 11(1981), str. 1-107; W. FELCZAK, *Ugoda węgiersko-chorwacka 1868 roku*, Wrocław 1969, 154.-159.

ske. Veliki i moderni gospodarski stroj Habsburške Monarhije potpuno je podvrgnuo Srbiju. Glavni oslonac tomu bila je austrijsko-srpska tajna konvencija koju je 28. lipnja 1881. godine potpisao knez Milan Obrenović. Srpski se vladar, bojeći se državnog udara od strane dinastije Karađorđevića, u zamjenu za kraljevsku krunu odrekao svojih zahtjeva prema Bosni i Hercegovini te oblasti Novi Pazar. Najznačajniji u toj konvenciji bio je 4. članak koji je sadržavao da *“Srbija neće moći sklapati nikakve političke sporazume ili ugovore s drugim državama bez prethodnog dogovora s Austro-Ugarskom...”*. Tajna je konvencija Srbiju politički i ekonomski u potpunosti podredila Austro-Ugarskoj.¹¹ Ta je nagodba također potpisivanje konkordata između Srbije i Svete Stolice dovela u ovisnost o austro-ugarskoj volji.

Na temelju sporazuma na Berlinskom kongresu 1878. godine, teritorij je Srbije proširen za Niš, Pirot i Vranje. Teritoriji koje je Srbija anektirala istovremeno su postali i polje djelovanja apostolskog administratora Katoličke crkve u Srbiji, Josipa Juraja Strossmayera.¹² Za budućnost je Katoličke crkve u Srbiji bila posebno važna 35. točka Berlinskog sporazuma. Prema toj točki srpske su vlasti imale obvezu garantirati domaćem stanovništvu i strancima slobodu vjeroispovijesti i ne praviti nikakve smetnje hijerarhiji tih religija u kontaktu s njihovim pretpostavljenima. Nova je politička situacija bitno intenzivirala rad biskupa Strossmayera, kojemu je glavni cilj bilo normiranje statusa Katoličke crkve na tom prostoru zaključivanjem sporazuma između Srbije i Vatikana.¹³

Godine 1880., započinje izgradnja željezničke pruge Beograd-Niš. Na područje izgradnje došlo je dosta katolika, uglavnom Francuza i Talijana. Biskup Strossmayer je odmah udvostručio djelovanje kako bi katolicima u tom dijelu Srbije doveo katoličkog svećenika. U travnju 1883. Strossmayer funkciju svećenika barnabita na novom terenu povjerava Cezareu Tondiniju. Tondini se međutim susreće s neodobranjem austrijskih vlasti, koje su u njemu vidjele element “talijanske konspiracije”. Austrijski je poslanik u Beogradu, Rudolf Khevenhüller to pokazivao Tondiniju u svakoj prilici. Biskup je Strossmayer međutim, odlučno stao u Tondinijevu obranu, strastveno agitirajući za Talijana u vatikanskim i bečkim diplomatskim krugovima. Zahvaljujući protekciji njemačkog veleposlanika u Beogradu grofa von Brayom, koji je bio katolik, Tondini je dobio i potporu srpskog ministra prosvjete i religije, Stojana Novakovića. Tondinijevo korištenje njemačke protekcije kod srpskih vlasti, još je

¹¹ W. FELCZAK, T. WASILWESKI, *Historia Jugosławii*, Wrocław 1985., 367.-370.; S. JOVANOVIĆ, *Vlada Milana Obrenovića*, knj. II, Beograd 1927., 56.-66.

¹² V. WAGNER, n. dj., 140.

¹³ I. VITEZIĆ, “Počeci organizacije katoličke crkve u modernoj Srbiji i talijanski barnabita Cesareu Tondini (1883-1885)”, *Radovi hrvatskog povijesnog instituta u Rimu, (Mandićev Zbornik)*, sv. 1-2, Rim 1965., 277.; Lj. DURKOVIĆ - JAKŠIĆ, *Srbija i Vatikan 1804-1918*, Kraljevo, Kragujevac 1990., 220.-228.

više zaoštrilo njegov odnos s Bečom. Austrijanci su to shvatili kao negiranje austrougarskog protektorata nad Katoličkom crkvom u Srbiji i zato su po svaku cijenu htjeli opozvati Tondinija.¹⁴ Međutim, Strossmayerov izbor Tondinija za misionarsko djelovanje u Srbiji nije bio slučajan. Talijanski se svećenik od ranije bavio problematikom ujedinjenja crkava i već prije pokušavao realizirati tu ideju za vrijeme svog misionarskog rada u Rusiji.¹⁵ Biskup je Strossmayer polagao velike nade u tu ideju, vidjevši u njoj jedinu šansu za likvidaciju glavnog uzroka konflikata među Slavenima.

Tondini je s velikim žarom pristupio pastirskome radu u Srbiji. Njegovi su vjernici bili uglavnom strani radnici na izgradnji pruge Beograd-Niš. Svećenički posao nije bio jednostavan jer u Srbiji u to vrijeme uopće nije bilo katoličkih crkava. U Beogradu je samo radila jedna kapelica i to u okviru austrijskog veleposlanstva. U kapelicu je moglo stati samo stotinu osoba, a u glavnom je gradu Srbije u to vrijeme živjelo oko 6-7 tisuća katolika. Osim Tondinija, u Srbiji je djelovao samo jedan svećenik, bosanski franjevac Vilko Babić. Njegova jurisdikcija pak nije prekoračivala Beograd. Glavni teren Tondinijeva misionarskog rada bilo je područje brdovite Šumadije, prije svega gradovi Smederevo, Leskovac, Kragujevac i Niš. Kako su radnici na željeznici velikim dijelom bili državljani Italije i Francuske, Tondini je od vlada tih dviju država dobio donacije za razvoj misije. To je izazvalo još jedan val kritike od strane austrijskih vlasti, koje nisu htjele donirati Katoličku crkvu u Srbiji, pošto nisu priznavale Strossmayerovu jurisdikciju na tim prostorima, te su i legalnost Tondinijeva djelovanja smatrale upitnom. Zahvaljujući sakupljenim subvencijama, Tondini je uspio izgraditi novu kapelicu u Nišu i katoličku školu za djecu radnika. Tondinijev se rad nije ograničavao samo na pastirski rad među stranim radnicima na željeznici. Talijanski je svećenik tamo provodio široku aktivnost među domaćim srpskim stanovništvom. Ona se zasnivala prije svega na otvorenom propagiranju ideje o crkvenoj uniji. To je naišlo na oštru reakciju i kritiku vlasti te srpskog pravoslavnog klera. Novonastali konflikt između katoličkog svećenika i srpskih vlasti i klera, austrijska je diplomacija pokušavala iskoristiti za opoziv Tondinija iz Srbije. Talijanski barnabit je bio svjestan da on sam na širokom području koje mu je povjereno nije u stanju valjano ispunjavati pastirsku službu, zbog čega je početkom ožujka 1885. u Niš doveo svećenika Wilibalda Czoka, kamedula, pripadnika misionarskog ogranka benediktinskog reda, koji je do tad radio u misiji u Bugarskoj. Tondini je Czoku povjerio vođenje misije u Nišu, a on sam se uputio u Kragujevac, gdje je već početkom travnja otvorio novu katoličku misiju.

Svećenik Cezare Tondini je potpuno shvaćao da je postao objektom austrougarskih intriga kod srpskih vlasti. To je tog talijanskog barnabita

¹⁴ I. VITEZIĆ, n. dj., 281.-286.; V. WAGNER, n. dj., 141.-142.

¹⁵ R. TOLOMEO, *Korespondencija Strossmayer-Tondini*, Zagreb 1984., 7.-15.

potaklo na pisanje memoranduma, koji je 25. travnja 1885. godine uručen srpskom kralju Milanu Obrenoviću. U memorandumu, naslovljenom "Memoire sur la situation de l'Eglise catholique en Serbie" Tondini je predstavio plan nove organizacije Katoličke crkve u Srbiji. Prema tom bi planu, Katolička crkva bila neovisna jedinica sa svojim biskupom. I, iako je talijanski misionar zahtijevao tajnost tog dokumenta, kralj Milan je sadržaj memoranduma predočio austrijskom poslaniku Khevenhülleru koji je ga je pak proslijedio u Beč, na ruke ministru vanjskih poslova Austro-Ugarske, Gustavu Kalnokyju. On je, nadalje, o tome izvjestio nuncija Svete Stolice u Beču, kardinala Serafina Vannutellija, da bi na kraju cijela stvar stigla do samog pape Lava XIII.¹⁶ U nastavku te intrige i u atmosferi skandala, u srpnju 1885. godine Tondini biva primoran napustiti Srbiju.¹⁷ Kao što se može primijetiti, Tondini je postao žrtvom ne samo austrougarske intrige, nego i srpskih vlasti, koje su vodile svoju vlastitu igru. Kao što smo ranije spomenuli, od 1878. godine Srbija je praktično bila ovisna o Austro-Ugarskoj. To međutim ne znači da su takvim statusom stpske vlasti bile zadovoljne. Srpske su vlasti strahovale od prekomjerne austrijske eksploatacije zemlje te prodora katoličanstva, koji su Habsburgovci propagirali, u Srbiju. Ovo drugo je posebno uznemiravalo srpski pravoslavni kler, koji je uživao veliki autoritet u srpskom narodu. Tu činjenicu srpske vlasti nisu potcijenjivale u svom nastojanju da ostvare vlastite ciljeve koristeći konflikt biskupa Strossmayera i Tondinija s Austro-Ugarskom. Biskup Strossmayer nije bio omiljen ni u austrougarskim ni srpskim krugovima. Josip Juraj Strossmayer je, naime, u Srbiji provodio svoju vlastitu politiku koja je bila u skladu s ciljevima hrvatske politike. Od rane su ga mladosti s Bečom također vezivale određene veze, pa ga se u Srbiji smatralo "vukom u janjećoj koži".¹⁸ Austrougarske vlasti nisu imale nikakvu kontrolu nad Tondinijevim aktivnostima u Srbiji, pa su se bojale da bi on mogao ugroziti temeljne interese njihove politike u toj zemlji. Prvo, ideja o crkvenoj uniji, koju je Tondini propagirao, mogla je dovesti do konflikta među srpskim i stranim radnicima koji su radili na izgradnji pruge, što bi onda usporilo njihov rad. Izgradnja željezničke pruge do Istanbula, upravo je na dionici kroz Srbiju bila najneuralgičnijom točkom austrougarske ekspanzije na Balkanu. Drugo, iz istog je razloga bečkim dvorskim krugovima bilo važno da se ne dopusti sklapanje sporazuma između Srbije i Vatikana.¹⁹ Usprkos tome što su kralj Milan i srpske vlasti ostvarenje mogućnosti takvog sporazuma smatrali poželjnom.²⁰

¹⁶ I. VITEZIĆ, n. dj., 277., 283., 290.-297.

¹⁷ B. LOVRIĆ, *Katolička Crkva u Srbiji pod zaštitom A. U. Monarhije*, Niš 1930., 14.; V. WAGNER, n. dj., 144.

¹⁸ Lj. DURKOVIĆ-JAKŠIĆ, *Srbija i Vatikan 1804-1918*, 237.-294.

¹⁹ R. TOLOMEIO, n. dj., 13.-15.

²⁰ Strossmayer-Vannutelliju, (Đakovo 18.IV.1882), *Korespondencija Josip Juraj Strossmayer-Serafin Vannutelli 1881-1887*, Zagreb 1999., 195.-197.

Djelovanje poljskog misionara Wilibalda Czoka u Srbiji i njegove veze s kardinalom Ledóchowskim

Nakon Tondinijevog prinudnog odlaska, glavnina tereta misionarskog posla u Srbiji, pala je na Wilibalda Czoka.

Wilibald Czok je bio Poljak iz Gornje Šleske. Rodio se 10. ožujka 1840. godine u Uszycama kraj Šleskog Gorzowa, a mladu je misu služio 31. ožujka 1866. godine. Pripadao je redu benediktinaca-kamedula apostolskih misionara.²¹ Od 1874. godine bavio se misionarskim radom na Balkanu, najprije u Rumunjskoj, a kasnije u Bugarskoj. Poljski je misionar bio svestrano naobražena osoba, govorio je devet jezika.²² 15. ožujka 1885. godine, Wilibald Czok je od Tondinija preuzeo katoličku misiju u Nišu. Njegovo preuzimanje te funkcije naišlo je, međutim, na neodobranje biskupa Strossmayera, koji je i ranije imao neke prigovore na njegov račun.²³ Kasnije će se to negativno odraziti na njihovu daljnju suradnju. Biskup Strossmayer je poljskom kamedulu ipak morao predati misiju u Nišu, jer se s tim složio i sam kardinal Giovanni Simeoni, prefekt Kongregacije za širenje vjere (Propagande).²⁴ Sam kardinal Simeoni se vjerovatno protivio imenovanju Czoka na to mjesto, ali je popustio pod određenim pritiscima.

Wilibald Czok je od samoga početka svog djelovanja pokazivao veliku samostalnost. U studenom 1885. godine primio ga je srpski kralj Milan.²⁵ Poljski se misionar požalio da on sam nije u mogućnosti u potpunosti izvršavati svećenički posao na dodijeljenom mu teritoriju. Posebno mu je bilo stalo da mu u njegovu misionarskom poslu pomognu njegova braća svećenici kameduli. U prosincu 1886. godine, pismeno je molio apostolskog nuncija u Beču, Serafina Vannutellija te prefekta Propagande, Simeonija i samoga papu, da misiju u Srbiji preuzmu benediktinci. Argumentirao je to time što je na njemu dodijeljenom terenu tada živjelo oko 2000 katolika. Predstavio je i projekt izgradnje crkve u Nišu, župničkog doma i katoličke škole, žaleći se ujedno na Strossmayera koji, prema njegovu mišljenju, odgađa izgradnju crkve i uopće ne financira njegovu misiju.²⁶ Velečasni Czok je provodio, Strossmayeru iza leđa, i

²¹ Archidiecezjalne Archiwum Wrocław, Akta Personalne Duchowieństwa, (APD), nr. 239-248; *Schematismus des Bisthums Breslau und seines Delegatur - Bezirks für das Jahr 1871*, Breslau, 51.; Lj. DURKOVIĆ-JAKŠIĆ, n. dj., 283.

²² R. TOLOMEO, n. dj., 75.-76.; B. LOVRIĆ, n. dj., 9.

²³ "Što se tiče oca Czoka [...] sam kardinal/Simeoni/ smatra da je otac Czok vjetropir koji ima običaj trošiti više nego što može. Gotovo uvijek je u dugovima. Ne može mu se bezrezervno vjerovati". Strossmayer - Tondiniju, (Aussee 19 VIII 1884), R. TOLOMEO, n. dj., 78.

²⁴ B. LOVRIĆ, n. dj., 9.-10.; R. TOLOMEO, n. dj., 75.-76.

²⁵ B. LOVRIĆ, n. dj., 11.

²⁶ S. PERIĆ, "Strossmayer i Wilibald Czok", *Almanah jugoslavenskog katoličkog akademskog društva sv. Ćirila i Metodija na Beogradskom Sveučilištu*, Beograd 1919.-1929, 29.

razgovore o potpisivanju sporazuma Srbije s Vatikanom, što je biskup oštro kritizirao. Strossmayer se usprotivio i Czokovu planu da u Srbiju dovede časne sestre iz Švicarske te još jednog kamedula iz Wilna. Biskup je smatrao da u misiji u Srbiji mogu raditi jedino hrvatski svećenici i časne sestre. Godine 1887., velečasni Czok uz suglasnost srpskih vlasti u Nišu završava izgradnju prve katoličke crkve u Srbiji.²⁷ Izgradnju crkve i škole financirao je novcem koji je dobio od prefekta Propagande, kardinala Simeonija, te donacijama iz Zapadne Europe.²⁸ Wilibald Czok je istodobno pokušavao nagovoriti prefekta Propagande da misiju u Srbiji preuzmu benediktinci. Kardinal Simeoni se s tim ipak nije složio i o sadržaju je svoje korespondencije s Czokom izvijestio biskupa Strossmayera. To je hrvatskog biskupa razljutilo, te je Czoku uputio oštar ukor, a posebno je podcrtao činjenicu da se Czok, mimo njega, izravno Vatikanu obraća za pomoć i vodi raskošan život.²⁹

Godine 1887., tiskovni organ Propagande "*Missiones catholicae ritus latini cura S. Congregationis de Propaganda Fide descriptae in annum 1887*" donio je izvješće koje je zapravo bilo kritika djelovanja biskupa Strossmayera u Srbiji. Hrvatski je biskup odmah svoje sumnje o inspiraciji tog članka usmjerio na Czoka, čiji je "protektor" u Vatikanu bio utjecajni rođak, kardinal Mieczysław Ledóchowski. Velečasni Czok je kategorički zanijekao svoje sudioništvo u toj intrigi i ujedno smatrao da se tu radi o austrougarskoj provokaciji. Biskup Strossmayer je bio duboko uvjeren da je to učinio Ledóchowski pod mađarskim utjecajem, jer su Mađari htjeli preuzeti katoličku misiju u Srbiji.³⁰

Odnosi hrvatskog biskupa s poljskim misionarom postajali su sve napetiji. 13. rujna 1889. godine Wilibald Czok se požalio srpskom ministru prosvjete i crkvenih poslova da biskup Strossmayer "*ne čini ništa za razvoj te misije*". Godine 1890, velečasni Czok se uputio u Rim, gdje je Propagandi i, zasigurno, Ledóchowskom, predložio da se Strossmayeru oduzme rukovodstvo nad Katoličkom crkvom u Srbiji. To je, prema Czoku, zahtijevao i srpski ministar unutarnjih poslova, Jovan Baja. Srpske su vlasti težile osloboditi katolike u Srbiji od austrougarskih utjecaja, čijim su instrumentom smatrali Strossmayera. Propaganda je 27. prosinca 1890. godine, najvjerojatnije pod utjecajem Ledóchowskog, Strossmayeru predložila formiranje misije u Srbiji na čelu s nadbiskupom, što bi đakovačkom biskupu automatski uskratilo vlast na tom području. Strossmayer je u svom pismu Propagandi taj prijedlog odlučno odbio i izjavio da je tu cijelu situaciju uzrokovao Czok svojim intrigama.³¹ Bi-

²⁷ B. LOVRIĆ, n. dj., 12.-18.

²⁸ V. WAGNER, n. dj., 146.

²⁹ Lj. DURKOVIĆ-JAKŠIĆ, n. dj., 308.

³⁰ V. WAGNER, n. dj., 225.-226.; B. LOVRIĆ, n. dj., 27.; V. Wagner pogrešno piše da je kardinal Ledóchowski tada bio prefekt Propagande, jer je on to postao tek 1892.

³¹ Lj. DURKOVIĆ-JAKŠIĆ, *Srbija i Vatikan*, 308.-309.

skup Strossmayer je osobno obavijestio kardinala Ledóchowskog da je svjestan kako je cilj cijele intrige da se status apostolskog administratora u Srbiji njemu oduzme i povjeri mađarskom biskupu, te da se onemogućiti sklapanje sporazuma sa Srbijom, što bi bilo u skladu s austrougarskom politikom.³²

Godine 1892., kardinal Ledóchowski je imenovan prefektom Propagande, što je automatski ojačalo Czokov položaj, tim više što je misija u Nišu primila od poljskog kardinala financijsku donaciju.³³ Situacija velečasnog Czoka ipak nije bila zadovoljavajuća, s obzirom na političku situaciju unutar same Srbije. Proaustrijska politika kralja Milana nailazila je na sve veću kritiku srpske opozicije. Godine 1889. srpski je vladar bio primoran abdicirati u korist svog maloljetnog sina Aleksandra. Stvarna je vlast, međutim bila koncentrirana u rukama regentskog vijeća, koje su činili članovi radikalne opozicije. Ta se promjena odrazila na stanje Katoličke crkve u Srbiji. Nova je vlast nastojala drastično ograničiti djelovanje katoličkih svećenika u toj zemlji. Polovicom 1891. godine, srpski ministar prosvjete i religije, Andrej Nikolić, izdao je naredbu kojom se katoličkim svećenicima zabranjuje obavljanje svećeničkog posla na mjestima gdje nema crkve ili kapelice. Osim toga, katolički su svećenici mogli djelovati jedino uz suglasnost srpskih vlasti.³⁴ Ta je naredba pogodila svećenike aktivne u Srbiji, koji su već ionako otežano radili. Tada su u Srbiji radila samo trojica svećenika, Vilko Babić u Beogradu, Večeslav Edinger u Kragujevcu i Wilibald Czok u Nišu. Nevelike skupine katolika u Srbiji bile su razbacane na ogromnom području duž željezničke pruge, te je posao svećenika, prije svega, bilo posjećivanje tih enklava. A kako tamo nije bilo ni kapelica ni crkava, služba se Božja odvijala u prirodi ili kavanama. 7. travnja 1892. Wilibald Czok je u svome dopisu kardinalu Ledóchowskom podnio izvješće o razgovoru koji je vodio s ministrom Nikolićem. Prema riječima srpskog ministra spomenuta je naredba trebala primorati *“crkveno vodstvo da učine sve što je potrebno da bi u Srbiji bio jedan katolički biskup...”* Drugim riječima, srpske su vlasti htjele da Vatikan konačno regulira situaciju u Katoličkoj crkvi u Srbiji sklapanjem sporazuma.³⁵ Czokovo je izvješće potaklo Ledóchowskog da pokrene razgovore na temu tog sporazuma, ali su ti razgovori bili osujećeni od strane austrougarske diplomacije. U samoj je Srbiji, naravno, razgovore sa službenim vlastima u ime Ledóchowskog, obavljao Wilibald Czok, te o njima detaljno i ažurno izvještavao prefekta Propagande, kao i biskupa Strossmayera. Tako u izvješću od 16. studenog 1892. Czok piše da ga je austrijski konzul u Nišu, Hektor von Rose, obavijestio da bi *“Austrija izgubila svoj utjecaj u Srbiji ukoliko bi došlo do sklapanja*

³² V. WAGNER, n. dj., 226.

³³ Ij. DURKOVIĆ-JAKŠIĆ, n. dj., 309.

³⁴ W. FELCZAK, T. WASILEWSKI, n. dj., 371.-373.; V. WAGNER, n. dj., 147.-151.

³⁵ B. LOVRIĆ, n. dj., 30.-31.

sporazuma i Srbija dobila svog vlastitog biskupa koji bi bio neovisan o Austriji, čime bi Austrija izgubila sav svoj prestiž kao skrbnik nad katoličizmom na Balkanu³⁶. Toga su nove srpske vlasti bile itekako svjesne, te im je stoga posebno bilo važno sklapanje sporazuma s Vatikanom. Postoji još jedan razlog zbog kojega su srpske vlasti htjele potpisati sporazum. Djelovanje katoličkih svećenika nailazilo je na sve veću kritiku pravoslavnog klera. Neregulirana je situacija dovela do niza nepotrebnih sukoba između katoličkih i pravoslavnih svećenika, prije svega se to odnosilo na pravni status osoba u miješanim brakovima. Srpsko je svećenstvo posebno zabrinjavalo djelovanje W. Czoka, koji je među srpskim stanovništvom radilo u prilog unije.³⁷ Predbacivalo mu se također da je, usprkos srpskoj naredbi, sklapao miješane brakove. Velečasni Czok je taj postupak objašnjavao time da zapravo izvršava zahtjeve svog izravnog pretpostavljenog, biskupa Strossmayera te austrougarskog konzula von Rosea.³⁸ Upravo se iz tog razloga biskup Strossmayer interesirao za postupke poljskoga misionara. Ostalim misionarima koji su radili u Srbiji u povjerljivim je instrukcijama naredio da promatraju Czokove postupke i o tome ga izvješćuju. Na tom se polju posebno aktivnim pokazao velečasni Luka Falić, koji je radio u Beogradu, te je, često na način opterećen zavišću i zlobom, pisao svoja izvješća o postupcima poljskog svećenika.³⁹

Prilika za Czokovo uklanjanje javila se 1894. godine, kad je za vrijeme propovijedi misionar javno kritizirao Pravoslavnu crkvu za sklapanje brakova katolika. Poljski je svećenik naveo primjer bigamije, u koju se upustio katolik Karl Weiss, koji se za života svoje prve žene, s kojom je bio vjenčan u Pravoslavnoj crkvi, oženio po drugi put u istom obredu. Velečasni Czok je rekao i to da katolici koji primaju sakrament vjenčanja u Pravoslavnoj crkvi, ne mogu očekivati blagoslov Božji. Propovijed je naišla na oštru kritiku pravoslavnog vladike u Nišu, Inocentija, koji je misionara predao sudu. Iako se Czok branio da je to učinio "prema tumačenju pravnih propisa biskupa Strossmayera", srpski ga je sud 2. siječnja 1896. godine, osudio za "klevetanje pravoslavne crkve" na četiri mjeseca zatvora.⁴⁰ Czokovu je situaciju dodatno pogoršala činjenica da je Strossmayer cijelu stvar pokušavao iskoristiti da bi ga uklonio iz Srbije. Biskup je to nastojao realizirati što diskretnije jer je znao da misionar ima jako zalede u Vatikanu. Već 23. siječnja Strossmayer se pismeno

³⁶ Isto, 44.

³⁷ Lj. DURKOVIĆ-JAKŠIĆ, n. dj., 302.-308.

³⁸ B. LOVRIĆ, n. dj., 32.-36.

³⁹ Strossmayer-Faliciju, (Đakovo, 17.VII.1891), Biskupski Arhiv Đakovo (dalje BAĐ), br. 897/1891, (Đakovo, 12.XII. 1892), Isto, br. 1568/1892; Falić-Strossmayeru, (Beograd, 24.VIII.1891), Isto, br. 189/1891; (Beograd, 9. VI. 1892), Isto, br. 161/1892, (Beograd, bez datuma), Isto, br. 315/1892, (Beograd. 30. I. 1893), Isto, br. 24/1893, (Beograd. 7. XI. 1894), Isto, br. 1565/1894, (Beograd. 6. V. 1895), Isto, br. 106/1895.

⁴⁰ V. WAGNER, n. dj., 227.-229.; Lj. DURKOVIĆ-JAKŠIĆ, n. dj., 309.

obraća srpskom premijeru Stojanu Novakoviću i moli da on od kralja Aleksandra zatraži pomilovanje, ukoliko apelacijski sud potvrdi presudu iz Niša, te ujedno obećava da će Wilibald Czok zauvijek napustiti Srbiju.⁴¹ Početkom veljače Novaković obavještava biskupa da je *"...Njegovo Veličanstvo odmah, bez riječi, obećalo da će velikodušno pomilovati tog svećenika ukoliko bude osuđen"*⁴² Strossmayer je obavijestio Czoka da će ga kralj Aleksandar pomilovati, ali njegova osobna želja kao administratora Katoličke crkve u Srbiji je da apelacijski sud Czoka oslobodi krivnje, a ako ne, Czok mora napustiti Srbiju.⁴³ Apelacijski sud 22. travnja 1896. godine nije podržao odluku suda u Nišu i pokrenuo je proceduru njezina poništenja.⁴⁴ Biskup Strossmayer se s tim nije mogao pomiriti. Istodobno, nakon proglašenja odluke o oslobađanju od krivnje, Wilibald Czok, ne obavještavajući biskupa Strossmayera, odlazi u rodnu Šlesku da bi tamo skupio donacije za svoju misiju. Poljski je misionar to učinio vjerojatno zato što je njegov pretpostavljeni, koji mu uostalom nije naklonjen, odavno prestao financirati njegovu misiju te zasigurno ne bi odobrio to putovanje. Kad je biskup Strossmayer ipak saznao za to, reagirao je oštro, te je 2. listopada 1896. godine zamolio apostolskog nuncija u Beču da opozove Czoka zbog odluke suda u Nišu. Biskup Czoku nije mogao oprostiti što ga je zaobilazio po službenoj liniji i izravno se obraćao Propagandi. Prigovarao mu je i za to što je, mimo njegova znanja, skupljao donacije i u Srbiji se *"više bavio politikom nego crkvenim stvarima"*. Biskup je smatrao da je Czok često samovoljno napuštao svoju misiju i težio je preuzimanju njegove funkcije u Srbiji. Otac Czok 17. studenog 1896. upućuje pismo biskupu Strossmayeru u kojem ga informira da je srpski sud proveo poništenje odluke suda u Nišu i proglasio ga nevinim. Poljski je misionar, također, biskupove zahtjev da ga se opozove iz Srbije ocijenio kao intrigu u koju su umiješani konzuli - austrijski, Hektor von Rose i turski, Henryk Bey de Wodski. Obojica diplomata su već dulje vrijeme nastojali da on napusti misiju u Nišu. Velečasnom Czoku nije preostalo ništa drugo nego da o svemu izvijesti kardinala Ledóchowskog.⁴⁵

Kardinal je Ledóchowski reagirao promptno i već je 13. studenog 1896. godine Strossmayeru uskratio nadzor nad Wilibaldom Czokom. Zbog te je odluke đakovački biskup dao ostavku na mjesto apostolskog administratora u Srbiji. O tome je biskup Strossmayer pisao nadbiskupu Josipu Stadleru u Sarajevu: *"kardinal Ledóchowski živo se zauzeo za svog Poljaka i njega momemu ugledu i momemu pravu oduzeo"*⁴⁶. Biskup je

⁴¹ V. WAGNER, n. dj., 228.

⁴² Novaković-Strossmayeru, (Beograd, 6.II.1896), BAD, br. 207/1896

⁴³ B. LOVRIC, n. dj., 49.; Lj. DURKOVIĆ-JAKŠIĆ, n. dj., 310.

⁴⁴ Lj. DURKOVIĆ-JAKŠIĆ, n. dj., 310.

⁴⁵ V. WAGNER, n. dj., 229.; S. PERIĆ, n. dj., 34.-35.

⁴⁶ Strossmayer - Stadleru (Đakovo, 30.XI.1896), V. WAGNER, n. dj., 230.

zbog te odluke pokušao apelirati na samoga kardinala Mariana Rampollu, državnog tajnika u Vatikanu, informirajući ga o posebnim pažnji koju je prefekt Propagande poklanjao svome zemljaku, ocu Czoku. U ožujku 1897. godine Ledóchowski je informirao Strossmayera da je kardinalska kongregacija Wilibalda Czoka proglasila nevinim i da ga se ne povlači iz Niša. Pismo Ledóchowskog potvrdio je i sam papa. Rezignirani je Strossmayer 24. ožujka 1897. godine ponovio svoju ostavku.⁴⁷ Povlačenje hrvatskog biskupa ipak nije popravilo Czokovu situaciju, koji je također morao napustiti Srbiju. Poljski je misionar 5. svibnja, 1897. godine uputio biskupu Strossmayeru svoje zadnje pismo u kojem ga je obavijestio da napušta Srbiju i preuzima misiju u Bugarskoj. Na poledini tog pisma biskup je na hrvatskom napisao svoju primjedbu: "*Stvar svršena tim, da je Czok otpušten iz Srbije*"⁴⁸ Srpska je vlada misionara prije njegovog odlaska odlikovala jednim od najvećih srpskih odlikovanja, ordenom Svetog Save III klase.⁴⁹ Wilibald Czok se vratio u Niš 1902. godine, ali ne da radi preuzimanja misije. Poljski je kamedula tamo otišao poluprivatno, u goste novom misionaru, ocu Juliju Biljanu. Tamo je otac Czok umro, 19. siječnja 1903. godine te je i pokopan na tamošnjem groblju.⁵⁰

Analizirajući konflikt između biskupa Strossmayera i Wilibalda Czoka valja o tom problemu uzeti u obzir i mišljenje oca Srečka Perića. Taj je Hrvat franjevac u periodu između dva rata bio župnik katoličke župe u Nišu. Kao jednome od nasljednika Wilibalda Czoka, bio mu je u ono vrijeme potpuno otvoren pristup arhivu župe te dokumentaciji, tada još uvijek kompletnoj, koja se ticala poljskog misionara. Na temelju analize tih materijala, Srečko Perić je došao do sljedećeg zaključka:

"Strossmayer nije dobro razumijevao misionarski rad u Srbiji. Mislio je da taj rad ne treba mnogo lučiti od rada katoličkih svećenika u katoličkim zemljama. Htio je, da i misionar Czok bude posve jednak u pastorizaciji ostalim njegovim župnicima đakovačke biskupije. (...)

Niška je misija od svoga početka pa do danas imala 6 misionara župnika. Nijedan od ovih ne može se pohvaliti nekim osobitim uspjesima kao Czok. Štogod imaju dandanas katolici niški, to sve moraju zahvaliti Czoku. On je slabim materijalnim sredstvima gradio i crkvu i školu i župni stan, pa je ipak sve lijepo sagrađeno prema duhu onoga vremena. (...)

⁴⁷ V. WAGNER, n. dj., 230.-231.

⁴⁸ Czok-Strossmayeru, (Niš, 5.V.1897), BAĐ, br. 530/1897.

⁴⁹ Lj. DURKOVIĆ-JAKŠIĆ, n. dj., 316.

⁵⁰ S. PERIĆ, n. dj., 35.

⁵¹ Isto, 36.

⁵² W. KLIMKIEWICZ, n. dj., T. III, 123.-135.

Još se i danas sjećaju mnogi stari niški katolici i pravoslavni Patra Czo-ka i pričaju o njegovom samoprijegornom radu i svećeničkim vrlinama.⁵¹

Izvor konflikta kardinala Ledóchowskog s biskupom Strossmayerom. Tajna politika Vatikana prema pravoslavlju

Godine 1878. započet, pontifikat pape Leona XIII inicirao je novu doktrinu u politici Vatikana prema pravoslavlju. Njezinom je glavnom postavkom bila obnova nekadašnjeg jedinstva crkve. Taj je cilj trebalo dosegnuti preko unije crkava, koja je još 1596. godine započeta Brestskom unijom. Kako su veliku većinu vjernika istočne crkve činili i čine Slaveni, to je također bio i novi politički kurs prema tim narodima. Uspjeh realizacije ideje o uniji crkava ovisio je, prije svega, o Rusiji i Srbiji. Rješenje tog pitanja nije ovisilo samo o rješenju dogmatskih problema, nego i međunacionalnih sporova, prije svega poljsko-ruskog, ukrajinsko-poljskog i hrvatsko-srpskog. Aktivnost vatikanske diplomacije na Balkanu bila je usko vezana s tim konfliktima. Kako su se ti sporovi odvijali u sferi utjecaja Austro-Ugarske i Rusije, diplomacija Svete Stolice bila je upletena u meandre tih dviju velesila Taj veliki problem bio je temelj konflikta između Ledóchowskog i Strossmayera u Srbiji.

Između Strossmayera i Ledóchowskog je, najvjerojatnije, i ranije dolazilo do sukoba. Upoznali su se Rimu za vrijeme zasjedanja I. vatikanskog sabora (1869./1870.). Za vrijeme sabora, Ledóchowski, tada nadbiskup u Gnjeznu, zasjedao je u dogmatskoj deputaciji (*de fide*). Rasprava te komisije na temu dogme o papinoj nepogrješivosti bile su vrlo burne. Nadbiskup Ledóchowski je bio u većini koja se izjasnila za proglašenje te dogme.⁵² Na sjednicama I. vatikanskog sabora aktivno je sudjelovao i biskup Josip Juraj Strossmayer. U svojih pet održanih govora za vrijeme Sabora, branio je protestante i bio među malobrojnicima koji su se suprotstavljali proglašenju dogme o papinoj nepogrješivosti. Njegova hrabrost i oratorski talent donijeli su mu veliku slavu i popularnost na cijelome svijetu.⁵³

Od 1870. godine, Strossmayer je skoro svaku zimu provodio u Vječnome Gradu, a od iste godine Rim postaje i stalnom adresom kardinala Ledóchowskog.⁵⁴ Osim toga, vezivalo ih je i poznanstvo s kardinalom Włodzimierzom Czackim, najbližim suradnikom Pija IX.⁵⁵ Biskup

⁵¹ A. SPILETAK, *Biskup J. J. Strossmayer u Vatikanskom saboru, govori, predstavke, prosvjedi*, Zagreb 1929.; ISTI, *Strossmayer i pape*, Đakovo 1934.; H. KÜNG, *Nieomylny*, Kraków 1995, 148.-149.; A. ŠULJAK, *Il vescovo J.J. Strossmayer e il Concilio Vaticano I*, Đakovo 1995.

⁵⁴ M. CEPELIĆ, M. PAVIĆ, *Josip Juraj Strossmayer biskup bosansko-đakovački i sriemski god. 1850-1900*, 807.

⁵⁵ W. KLIMKIEWCZ, n. dj., 285.-291.

Strossmayer je, u jednom od pisama svom suradniku Franji Račkom, Czackog ocijenio riječima “*naš protektor u Rimu*”.⁵⁶ Zasigurno je dolazilo do njihovih čestih službenih i neslužbenih susreta u vrijeme Strossmayerovih posjeta Rimu.⁵⁷ Jedan se takav susret dogodio 7. srpnja 1881. godine na dan svetog Ćirila i Metoda, kad se zbilo veliko slaven-sko hodočašće u Rim, kojega je cilj bila zahvala papi Leonu XIII. za poslanicu “*Grande Munus*” Na tom su hodočašću, među ostalim Poljacima, sudjelovali Adam Sapieha, Kazimierz Chtapowski i Stanisław Tarnowski.⁵⁸ Papa je u toj poslanici uvrstio braću Ćirila i Metoda među svece Katoličke crkve te izrazio nadu da će kult solunske braće biti korak naprijed na putu ujedinjenja Crkava.⁵⁹ Početkom svibnja 1881. godine, direktor Poljskog Kolegija u Rimu, velečasni Stefan Pawlicki je na preporuku kardinala Ledóchowskog pismeno zamolio biskupa Strossmayera da u ime svih Slavena pozdravi Svetoga Oca.⁶⁰ Prvog dana hodočašća “*vrhovni glasnogovornik slavenskih naroda*” J. J. Strossmayer papi je izrazio poštovanje i zahvalio za svece “*čiju je svetost danas cijelome svijetu naložio slaviti*”.⁶¹ Molba koju je kardinal Ledóchowski uputio biskupu Strossmayeru da održi glavni govor na ćirilometodskoj proslavi u Rimu, nije bila slučajna gesta.

Josip Juraj Strossmayer kao bosansko-đakovački i srijemski biskup, izravno se smatrao nasljednikom svetoga Metoda koji je 869. godine kao nadbiskup stao na čelo obnovljenoj metropoliji u Sirmiumu (Srijemska Mitrovica).⁶² Strossmayerova je dijeceza obuhvaćala prostor te nekadašnje metropolije. Zato je veliki san biskupa Strossmayera bilo dovođenje do ujedinjenje Katoličke i Pravoslavne crkve na “*temelju staroga jedinstva prije raskola, kojeg su nosioci bili Ćiril i Metod*”⁶³ Strossmayer je smatrao da Hrvatima u toj misiji pripada posebna uloga, pošto se kod njih očuvala slavenska liturgija i ćirilometodsko-glagoljska baština.⁶⁴ Tu

⁵⁶ F. ŠIŠIĆ, *Korespondencija Rački-Strossmayer*, sv. 3, Zagreb 1930., 359.-360.

⁵⁷ Arhiv Hrvatske Akademije Znanosti i Umjetnosti u Zagrebu (dalje AHAZU), Ostavština Strossmayera, Posjetnice, XI-C. Pronašao sam tamo dvije posjetnice: *Kardynal Ledóchowski. Arcybiskup gnieźniński i poznański*.

⁵⁸ S. TARNOWSKI, *Z pielgrzymki stowiańskiej do Rzymu*, Kraków 1881.

⁵⁹ A. ŠULJAK, “Biskup Strossmayer i ćirilometodska - glagoljska baština”, *Diacovensia*, br. 1/1994, 283.

⁶⁰ Pawlicki-Strossmayeru (Rim 10.V.1881), BAĐ; F. ŠIŠIĆ, n. dj., 359.-360.

⁶¹ S. TARNOWSKI, n. dj., 24.-27.

⁶² Opterećenost tom sviješću najočitija je u simbolici na nadgrobnom spomeniku biskupa Strossmayera, smještenom u podzemnom dijelu katedrale u Đakovu. Nadgrobna ploča predstavlja Strossmayera kojeg Ćiril i Metod vode pred Boga.

⁶³ Mirajna GROSS, Agneza SZABO, *Prema hrvatskome građanskom društvu*, Zagreb 1992., 524.

⁶⁴ A. ŠULJAK, n. dj., 283.

valja spomenuti da je nakon Metodove smrti 889. godine, dio njegovih učenika pobjegao u Makedoniju, a ostali su pali u ropstvo i bili prodavani na trgu robova u Veneciji. Veliki broj njih otkupio je bizantinski poslanik, te su smješteni u samostane na teritoriju bizantskih tema koje su obuhvaćale otoke Kvarnerskog arhipelaga i Istru. U njima su ti glagoljaši njegovali slavensku liturgiju i prvo slavensko pismo, glagoljicu. Njihov je nauk bio živ sve do 19. stoljeća.⁶⁵

Strossmayerovo zanimanje za ujedinjenje Crkava bilo je povezano s njegovim snom o južnoslavenskom jedinstvu. Spominjući te Strossmayerove ideje i želje, treba upozoriti na činjenicu da su neke njihove korijenje bile u Poljskoj. Strossmayerova je mladost vezana za vrlo buran period u hrvatskoj povijesti, posebno za razdoblje Ilirizma-Hrvatskog narodnog preporoda. Na razvoj tog hrvatskog pokreta u velikoj su mjeri utjecale ideje poljskog romantizma. Zato i nije slučajno da poema ilirskog vođe Ljudevita Gaja "Horvatom sloga i sjedinjenje", počinje parafrazom prvih riječi "Pjesme poljskih legija u Italiji" - "Još Hrvatska ni propala, dok mi živimo".⁶⁶ U tom je razdoblju i Strossmayer kao i cijeli ilirski pokret, bio pod snažnim utjecajem poljskog romantizma. Upravo je tada kao mladi klerik započeo s učenjem poljskog jezika i kao što je sam govorio mnogo godina kasnije, činio je to jer je "htio Skargu čitati u originalu".⁶⁷ Za vrijeme svoga studija u Beču (1840.-1842.) i kasnijeg obavljanja dužnosti carsko-kraljevskog kapelana na habsburškom dvoru (1847.- 1850.), Josip Juraj Strossmayer je održavao kontakte s političarima iz kruga Hotela Lambert. U to je vrijeme Beč bio sastajalištem slavenske političke elite Habsburške Monarhije. Omiljena forma takvih susreta bile su tzv. Slavenske besjede. Mladi je dvorski kapelan bio jedna od najvažnijih osoba "sveslavenskog društva" koje se okupljalo u bečkoj kavani "Kod Sperla". Tamo se Strossmayer sretao s, između ostalih, knezom Konstantinom Czartoryskim i knezom Jerzyjem Lubomirskim. Upravo se tamo Strossmayer prvi put upoznao s programom južnosla-

⁶⁵ W. FELCZAK, T. WASILEWSKI, n. dj., 63.; J. RAPACKA, *Leksykon tradycji chorwackiej*, Warszawa 1997, 57.-61.

⁶⁶ W. FELCZAK, T. WASILEWSKI, n. dj., 290.-291.; J. GOLABEK, "Jeszcze Polska nie zginęła" wśród Słowian, *Przegląd Humanistyczny*, R. III, z. 1-3, 1924., 163.-164.; Lj. DURKOVIĆ-JAKŠIĆ, *Z dziejów stosunków jugosłowiańsko - polskich*, Wrocław 1977., 184.-190.; H. WERESZYCKI, *Pod berłem Habsburgów*, Kraków 1986., 90.-93. Usporedi: Nikša STANČIĆ, *Gajeva "Još Hrvatska ni propala" iz 1832-33. Ideologija Ljudevita Gaja u pripremnom razdoblju hrvatskog narodnog preporoda*, Zagreb 1989., 149.-150.

⁶⁷ S. BEŁZA, *Nad grobem wielkiego patrioty*, Warszawa 1906., 59. Otac Piotr Skarga bio je jedan od glavnih ideologa poljske kontrareformacije i bio je velikim zagovornikom ideje ujedinjenja Crkava te jedan od utemeljitelja Brestske unije 1596. Strossmayer je vjerojatno čitao njegov traktat "O jedności Kościoła Bożego" (1597.) posvećen crkvenoj uniji.

venske politike Hotela Lambert.⁶⁸ Ta se politika, koju je predvodio knez Adam Czartoryski odvijala na dvjema međusobno povezanim razinama. Prva je bila povezana s koncepcijom južnoslavenskog jedinstva, a druga s djelovanjima u cilju ujedinjenja Crkava. Već krajem 1840. godine u krugu Hotela Lambert nastaje program crkvene unije na Balkanu, izgrađene na temelju slavenske liturgije. U periodu 1846.-1848. godine Hotel Lambert provodi akciju ujedinjenja Crkava u Bugarskoj te Bosni i Hercegovini.⁶⁹ Važno je podsjetiti na činjenicu da je Hotel Lambert tu akciju vodio u suradnji s bosanskim franjevcima, istim onim čiji će glavni zaštitnik i skrbnik postati Strossmayer kao biskup. Biskup je Strossmayer i kasnije održavao kontakte s taborom Czartoryskih. U proljeće 1867. je u Hotelu Lambert sastavio antidualistički memorandum.⁷⁰ Pokretao je pitanje crkvene unije i u političkim debatama koje je s Zygmuntom Miłkowskim vodio u Parizu.⁷¹ Srpski povjesničar Milorad Ekmečić smatra da je “*Strossmayer sa svojim jugoslawenstvom, koje se temelji na uniji kršćanskih crkava, bio nastavljač poljske politike, Czartoryskog...*”.⁷²

Josip Juraj Strossmayer je od samog početka svog biskupovanja u Vatikanu propagirao ideju ujedinjenja Crkava u duhu nauka Ćirila i Metoda te uvođenje slavenske liturgije. Korespondencija biskupa Strossmayera s vatikanskim državnim tajnikom Marianom Rampollom, potvrđuje da je Leon XIII. bio pod jakim utjecajem Strossmayerove koncepcije, što se onda odrazilo u poslanici “*Grande munus*” koju je papa objavio 1880. godine.⁷³ Biskup se Strossmayer tu nije zaustavio i već je za vrijeme slavenskog hodočašća u ljeto 1881. godine, u zakulisnim razgovorima s vatikanskim službenicima pokušavao uvesti slavensku liturgiju. Hrvatski je biskup u tu ideju uspio uvjeriti kardinala Dominika Bartolinija, prefekta Kongregacije liturgije. Ipak, Strossmayerov je najveći protivnik bio kardinal Ledóchowski.⁷⁴ Iz izvješća sa slavenskog hodočašća, koje je napisao grof Karl von Heidler, tajnik austrijskog veleposlanstva u Vatikanu, ministru Haymerleu, doznajemo da je kardinal Ledóchowski “*Poljak visoke klase(...) po svojoj mudroj prirodi hladan i vrlo proračunat na*

⁶⁸ F. ŠIŠIĆ, “Strossmayer i ideja narodnog ujedinjenja”, *Politika* (Beograd), 10. V. 1932. Hotel Lambert - aristokratski tabor poljske emigracije. Prozvan po pariškoj palači pročelnika te organizacije, kneza Adama Czartoryskog.

⁶⁹ Vidi: J. SKOWRONEK, *Polityka bałkańska Hotelu Lambert (1833-1856)*, Warszawa 1976; ISTI, *Sprzymierzeniecy narodów bałkańskich*, Warszawa 1983.

⁷⁰ W. FELCZAK, “Tajna polityka chorwacka w 1867 r. w świetle nieznanych dokumentów”, *Studia Historyczne*, R.XI. Z. 3 (42), 1968.

⁷¹ Z. MIŁKOWSKI, *Od kolebki przez życie*, T. 3, Kraków 1932., 344.-357.

⁷² M. EKMEČIĆ, “Próby zjednoczenia kościołów w 1848 roku a Słowianie Południowi”, *Przegląd Historyczny*, T. LXVII, 1976, z. 2, 210.-211.

⁷³ A. ŠULJAK, h. dj., 290.

⁷⁴ A. IVANIŠEVIĆ, “Die Bemühungen Josip Juraj Strossmayer um die slawische Liturgie aus der Sicht der österreichisch-ungarischen Zentralbehörden und des Vatikans”, *Osterreichische Osthefte*, 37/1995., Heft 2, 443.

zavodljive argumente đakovačkog biskupa (Strossmayera). Vjeruje se da Sveti Otac vrlo rado koristi savjete tog kardinala i da se za vrijeme njihovih svakodnevnih šetnji po vatikanskim vrtovima pred njim otvara više nego pred bilo kim drugim. Njegov utjecaj često nadjačava utjecaj samog državnog tajnika (...) S obzirom na to, đakovački biskup namjerava osobno i odlučno pritisnuti kardinala Ledóchowskog i poljsku frakciju⁷⁵. Biskup Strossmayer nije imao podršku za svoju ideju ni na svome hrvatskom tlu, prije svega zato što je u opoziciji prema toj ideji bio zagrebački nadbiskup, kardinal Josip Mihalović.⁷⁶ Austro-ugarski je veleposlanik u Vatikanu, Ludwig Paar, smatrao da je upravo kardinal Ledóchowski osujetio Strossmayerov projekt uvođenja slavenske liturgije.⁷⁷ U slavenskoj su liturgiji smrtnu opasnost za budućnost Austro-Ugarske vidjeli politički krugovi Beča i Pešte. Smatrali su da bi slavenska liturgija mogla dovesti do ujedinjenja svih Slavena u Monarhiji, te bi ta ogromna sila razorila Austro-Ugarsku iznutra. Pošto je ugarski dio većinom bio naseljen Slavenima, Strossmayerovom se djelovanju odlučno suprotstavio ugarski premijer Kalman Tisza.⁷⁸

U to vrijeme je Hrvatska, tada pod krunom Svetog Stjepana, prolazila kroz teško razdoblje mađarizacije koju je provodio ban Karoly Khuen-Héderváry. Slavenska liturgija, koju je propagirao Strossmayer, istodobno je bila oblik otpora Khuen-Héderváryjevoj politici, koji je radi protuteže hrvatsko-mađarskom antagonizmu, namjerno poticao hrvatsko-srpski konflikt.⁷⁹ U trenutku kad je kardinal Ledóchowski došao na svoj novi položaj, mađarska je diplomacija u Vatikanu forsirala projekt po kojem bi misiju u Srbiji preuzeli mađarski svećenici.⁸⁰ Hrvatski je biskup zahvaljujući svojim starim vezama s Hotelom Lambert i s drugim Poljacima u bečkom Parlamentu, bio potpuno svjestan da su se u Habsburškoj Monarhiji interesi Poljaka i Mađara često podudarali.⁸¹ Zbog toga je opozicija Ledóchowskog prema Strossmayerovim planovima bila doživljena kao priklanjanje mađarskoj politici na Balkanu.⁸²

⁷⁵ Heidler-Haymerleu, (Vatikan, 8.VII.1881), *Le Vatican et la Yugoslavie*, T. I, Beograd 1953., 63.-64.

⁷⁶ F. ŠIŠIĆ, *Korespondencija Rački-Strossmayer*, sv. 3, Zagreb 1930., 28.-29.

⁷⁷ Paar-Kalnokyju, (Vatikan 26.V. 1882, 6.VI.1884), *Le Vatican et la Yugoslavie*, 81.-82., 93.

⁷⁸ R. OKEY, "Austro-Hungarian Diplomacy and the Campaign for a Slavonic Liturgy in the Catholic Church 1881-1914", *The Slavonic and East European Review* (SEER), vol. 70, April 1992., 258.

⁷⁹ *Istorija Jugoslavije*, Beograd 1973., 321.-322.; W. FELCZAK, T. WASILEWSKI, n. dj., 378.-379.; H. BĄTOWSKI, *Państwa Bałkańskie 1800-1923*, Kraków 1938., 117.

⁸⁰ B. LOVRIĆ, n. dj., 22.

⁸¹ Piotr ŽUREK, "Josip Juraj Strossmayer prema Poljskoj i Poljacima. Iz povijesti hrvatsko-poljskih veza u XIX. stoljeću", *Časopis za suvremenu povijest*, god. 30., br. 3, Zagreb 1998., 479.-506.

⁸² V. WAGNER, n. dj., 225.-226.

Kardinal Ledóchowski međutim, nije bio protivnik slavenske liturgije i usprkos prividu, nije bio ni slijepim oruđem i izvršiteljem austro-ugarske politike na Balkanu.⁸³ Poljski je kardinal u kardinalskom kolegiju smatran najvećim poznavateljem crkvene unije, što je bilo presudno da ga je papa 1892. godine postavio za prefekta Kongregacije za širenje vjere.⁸⁴ Ledóchowski je, međutim, bio protivnik iskorištavanja slavenske liturgije u političke svrhe. Tadašnji je prefekt Propagande zagovarao odmjerenju politiku koja ne bi bila na štetu Habsburške Monarhije, shvaćajući u potpunosti da je uvođenje slavenske liturgije prvi korak prema crkvenoj uniji koja bi mogla iznutra razoriti Austro-Ugarsku. Takve je namjere vidio u politici koju je vodio Strossmayer, poznati zagovornik južnoslavenskog jedinstva. Hrvatski biskup, štoviše, nije krio svoju težnju da misiju u Srbiji preuzmu hrvatski svećenici. Iza tog se, naravno, krio određeni cilj. Hrvatski su misionari, naime, trebali dovesti do ujedinjenja Crkava u Srbiji. Drugim riječima, crkvena bi se unija zasnivala na katolizaciji Srba. Takva je akcija bila usmjerena prema Srbima koji su živjeli u Hrvatskoj, a posebno u Slavoniji i Dalmaciji te Bosni i Hercegovini koja je od 1878. godine bila okupirana. Naravno, kardinal je Ledóchowski bio svjestan toga, pa je iz tog razloga uvođenje slavenske liturgije dopuštao jedino na području južno od rijeke Save i Dunava, to jest na području Bosne i Hercegovine koje je formalno bilo neovisno o Austro-Ugarskoj. Strossmayer je pak smatrao da bi slavenska liturgija trebala biti uvedena "na čitavom hrvatskom povijesnom i jezičnom teritoriju".⁸⁵

Kao što smo ranije rekli, konflikt Ledóchowski-Strossmayer bio je i osobne naravi. Njihova uzajamna antipatija imala je svoj uzrok ne samo u razmimoilaženju mišljenja o dogmi papinoj nepogrješivosti, o kojoj se raspravljalo za vrijeme burnih zasjedanja Prvog vatikanskog sabora, nego i u njihovom odnosu prema pitanju sklapanja konkordata između Svete Stolice i Rusije.

⁸³ "Für Wien wurde nun Ledóchowski die Hauptstütze im Heiligen Kolleg und besonders in der ihm unterstellten Kongregation der Propaganda, deren Einfluß für Österreich-Ungarn vor allem in den Balkanfragen viel Bedeutung hatte". F. ENGEL-JANOSI, *Österreich und der Vatikan 1846-1914*, T. I, Graz 1958., 301.

⁸⁴ W. KLIMKIEWICZ, n. dj., 368.; A. GALOS, Z. ZIELINSKI, n. dj., 626.-628.

⁸⁵ M. PELOZA, "Polonika kościelne w archiwach Jugostawii", *Archiwa Biblioteki i Muzea Kościelne*, T. 37, 1978., 317.

⁸⁶ A. GALOS, Z. ZIELIŃSKI, n. dj., 626.-628.; E. WINTER, *Russland und das Papsttum*, T. 2, Berlin 1961., 447. "Ledóchowski versuchte sogar das gute Verhältnits zwischen Russland und dem Vatikan zu stören".

⁸⁷ V. FREJDZON, *Borba horvatskog naroda za nacionalniju svobodu*, Moskva 1970., 334.-339.

⁸⁸ V. KRESIĆ, n. dj., 253.-254.

⁸⁹ M. CEPELIĆ, M. PAVIĆ, n. dj., 807.

Kardinal Mieczysław Ledóchowski je od 1882. godine bio član kardi-nalske komisije koja je radila na sporazumu s Rusijom. Poljski je kardinal "u više navrata pokazivao svoju antipatiju prema Rusiji i trudio se one-mogućiti pokušaje sklapanja sporazuma između nje i Vatikana"⁸⁶.

Strossmayer je pak bio veliki rusofil i ta je činjenica uvijek prevladava-la u njegovim vezama s Poljacima. Održavao je kontakte s ruskim vele-poslanicima u Beogradu, Rimu i Beču. 1868. godine je ruskom konzulu u Beogradu, Mikolaju Šiškinu, predložio suradnju Hrvatske narodne stranke i ruske vlade u stvaranju južnoslavenske države.⁸⁷ Strossmayer je održavao kontakte i s ruskim veleposlanikom u Beču, Ernestom Stakel-bergom.⁸⁸ Za vrijeme svojih rimskih zimovanja, Strossmayer se kretao u društvu ruskih poslanika pri Kvirnalu: Apolinara Butjenjeva, Aleksandra Izvolskog i Ursusova.⁸⁹ Đakovački je biskup imao i svog stalnog informa-tora i zastupnika na carskom dvoru u Petrogradu. Bila je to kneginja Eli-zabetha Trubecka, dvorska dama carice Marije Sergiejevne, koja je ima-la pristup najvišim vladajućim krugovima u Rusiji. U arhivu Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti, u Strossmayerovoj ostavštini sačuvano je 58 pisama koje je kneginja Trubecka uputila Strossmayeru u periodu 1873.-1893.⁹⁰ godine. Njegovu je veliku utjecajnost među Rusima kori-stila Sveta Stolica u tajnoj politici Vatikana prema Rusiji. U tom je perio-du smetnju na relaciji između Varikana i Rusije činilo poljsko pitanje. Krajem 1866. godine, car Aleksandar II. prekinuo je konkordat između Rusije i Svete Stolice.⁹¹ Događaji u Poljskoj su bili glavnim razlogom za taj čin. Nakon gašenja siječanjskog ustanka 1863./1864. godine, carska je vlast željela pokoriti Katoličku crkvu u Poljskoj. To je trebala biti osveta za sudjelovanje poljskog svećenstva u ustanku. Car je odlučio i ukinuti unijatsku crkvu tako što će je podrediti Ruskoj pravoslavnoj cr-kvi. Politika Petrograda je jako uznemirila Svetu Stolicu. Kada je 1866. godine car Aleksandar II. katolicima koji žive u carskoj Rusiji zabranio kontakte s rimskom kurijom, papa Pio IX. je svojom alokucijom osudio progon katolika u Poljskom Kraljevstvu i Ruskom Carstvu. Papina je alokucija bila neposrednim uzrokom prekida konkordata s Rusijom. Blokada u odnosima između Rusije i Vatikana trajala je do 1871. godine, kada je ruska diplomacija inicirala obnavljanje veza sa Svetom Stolicom.

⁹⁰ Ivan OČAK, *Hrvatsko-ruske veze*, Zagreb 1993., 74.-77.

⁹¹ T. WŁODARCZYK, *Konkordaty*, Warszawa 1966., 152.; H. WERESZYCKI, *Hi-storia polityczna Polski 1864-1918*, Wrocław 1990., 61.-64.

⁹² A. SPILETAK, "Strossmayer spomenica ruskoj vladi god. 1876", *Bogoslovska smo-trā*, 1935., 381.-384.

⁹³ Tekst memoranduma vidjeti u: A. SPILETAK, n. dj.

⁹⁴ W. KLIMKIEWICZ, n. dj., 305.

⁹⁵ E. WINTER, n. dj., 444.-445.; I. OČAK, n. dj., 70.

Do određenog je oživljavanja odnosa između Rusije i Vatikana došlo tek 1875. godine. Godine 1876., Strossmayer se u Beču sastao s tajnim ruskim savjetnikom Augustom Heesenom. Taj susret nije bio slučajan. Heesena su upravo ruske vlasti namjerno poslale da razgovara sa Strossmayerom. Njihovi su se razgovori ticali Rusina i određenih koncesija koje je Rusija htjela dobiti od Svete Stolice. Strossmayer je ustvrdio da se o tome može razgovarati tek ako se sklopi konkordat sa Rusijom. Zatim je uputio Heesena na prefekta Propagande, kardinala Alessandra Franchija. Šef Propagande je izrazio zanimanje za sklapanje konkordata s Rusijom i istodobno preko Heesena poručio Strossmayeru da u njegovo ime napiše memorandum za Petrograd.⁹²

U listopadu 1876. godine Strossmayer je napisao memorandum naslovljen "Memorandum o važnosti i koristi konvencije koju treba utanačiti slavno rusko carstvo sa Sv. Apostolskom Stolicom". U svom je memorandumu Strossmayer analizirao opću situaciju u Europi i naveo koristi koje bi obje strane imale sklapanjem takve konvencije. Biskup je Strossmayer i te kako bio svjestan da je poljsko pitanje kost koja stoji u grlu u odnosima između Rusije i Vatikana, te je upravo zato tom pitanju posvetio veliki dio svog memoranduma, odnoseći se prema borbi poljskog naroda s ruskim terorom na žestok i neobjektivan način.⁹³

Kardinal Ledóchowski je zasigurno bio dobro upoznat s djelovanjem biskupa Strossmayera u tajnoj politici Vatikana prema Rusiji, možemo čak pretpostaviti da je bio upoznat sa sadržajem Strossmayerovog memoranduma koji je upućen Gorčakovu. Ta se pretpostavka čini vrlo vjerojatnom, jer je memorandum nastao po nalogu tadašnjeg šefa Propagande, kardinala Franchija, koji je zasigurno primio kopiju tog dokumenta. Kardinal Franchi je bio prijateljem Włodzimierza Czackog i Mieczysława Ledóchowskog.⁹⁴ Situaciju je zaoštrilo i neprijateljstvo koje je vladalo između kardinala Ledóchowskog i ruskog poslanika u Vatikanu Aleksandra Izvoljskog, koji je pak s Strossmayerom bio u srdačnom odnosu.⁹⁵ Izvoljski je s velikom pozornošću pratio djelovanje Ledóchowskog, te je svoja opažanja o njemu slao u Petrograd.⁹⁶

Zaključak

Konkordat između Svete Stolice i Srbije sklopljen je tek nakon smrti kardinala Ledóchowskog i biskupa Strossmayera, 1914. godine, gotovo uoči samog I. svjetskog rata. Sukob je, nakon sarajevskog atentata, zapo-

⁹² E. ADAMOV, *Die Diplomatie des Vatikans zur Zeit des Imperialismus*, Berlin 1961., 128.-133.

⁹⁷ W. KLIMKIEWICZ, n. dj., 368.-369.

⁹⁸ S. PERIĆ, n. dj., 35.

čeo ratom između Austro-Ugarske i Srbije i bio je posljedica sloma habiburške politike na Balkanu.

O tome da je kardinal Ledóchowski bio pristalica ideje o crkvenoj uniji svjedoči, prije svega, i njegovo sudjelovanje u nastanku dviju papinskih poslanica objavljenih 1894. godine, koje se bave upravo tim pitanjem.⁹⁷ Poljski se kardinal, međutim, protivio iskorištavanju unije kao oružja protiv Austro-Ugarske, osloncu katolicizma i najvećoj protuteži ruskom utjecaju na Balkanu. To se vidi u odnosu Ledóchowskog prema djelovanju poljskog misionara u Srbiji Wilibalda Czoka. Povjeriti misiju u Nišu ocu Czoku, protiv volje biskupa Strossmayera i usprkos neslaganju kardinala Simeonija, bilo je moguće jedino uz podršku Ledóchowskog. Poljski misionar je smetao Strossmayeru ne zato što je loše obavljao svoju pastirsku dužnost nego zato što nije htio ispunjavati ciljeve politike koju je Strossmayer provodio u Srbiji. Strossmayer je htio da misiju u Srbiji preuzmu hrvatski svećenici. Svi misionari, osim Czoka, koji su radili u Srbiji nakon Tondinijeva odlaska, bili su Hrvati. Strossmayer je želio da Srbija sklopi konkordat sa Svetom Stolicom, ali samo pod uvjetom da tim sporazumom Srbiji bude zagarantirana posebna dicezija koja ne podliježe austrijskom biskupu, pa ni njemu, i čiji bi biskup bio Hrvat. Strossmayer je na položaj vodeće osobe Katoličke crkve u Srbiji planirao postaviti vrhbosanskog biskupa Josipa Stadlera.⁹⁸ Ti planovi nisu bili slučajni, Strossmayer je odranije radio na ujedinjenju Crkava na području Bosne i Hercegovine. 1894. godine, papa Leon XIII. je imenovao biskupa Stadlera apostolskim povjerenikom za pitanje ujedinjenja Crkava.⁹⁹

Usprkos svemu, Strossmayer je uspio ostvariti jedan cilj - zadržati bosanske franjeve u Srbiji. Godine 1898. otac Ivo Vujičić, franjevac iz Bosne, postao je novi apostolski administrator u Srbiji.¹⁰⁰

S poljskog jezika prevela: Đurđica Čilić

⁹⁷ Zoran GRIJAK, *Politička djelatnost vrhbosanskog nadbiskupa Josipa Stadlera*, Zagreb 2000., doktorski rad, 362.

¹⁰⁰ S. PERIĆ, n. dj., 35.

Biskup Josip Juraj Strossmayer

Kardinal Lodovico Jacob

Kardinal Mariano Rampolla

Nadbiskup Mieczysław Ledóchowski

Kardinal Mieczysław Ledóchowski

SUMMARY

CAUSES FOR THE ABDICATION OF BISHOP JOSIP JURAJ STROSSMAYER FROM THE POSITION OF THE CATHOLIC CHURCH ADMINISTRATOR FOR SERBIA

The author presents an event connected with bishop Strossmayer and his activities as the Catholic church administrator in Serbia and also Strossmayer's role in the Vatican foreign policy during the second half of the 19th century. The particular event deals with a conflict between Polish cardinal Mieczysław Ledóchowski and Strossmayer. The conflict was caused by Polish missionary Wilibald Czok who was active in Serbia and as a result Strossmayer abdicated. The background of this conflict is in fact rivalry of great powers in the Balkan region and Vatican relations with Russia and Austro-Hungarian Monarchy.